

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

ԹՈՒՂԹԸ.

Փարիզ լա է թէ գեղ մը. — Գեղացւոյն դատաստանը. — Փարիզցոց նոր դրօսանք մը. — Փարիզ մը երկրէն լա է. — Այլքը ետին մնացած ճանապարհորդ մը. — Բնութեան երեւոյթք եւ արուեստական տեսարանք. — Ծովու նկարագրութիւնը. — Գիշերուան թագուհին. — Փարիզ ինչ տեսակ գեղեցկութիւն կայ. — Մնաս բարովներ. . . — Փարիզաթողք կրառնան. — Գետին փանցը վրայ շրջադայուհիք երբ կապիկն երբ կառնան, փիւլիսփայլ մը դիտողութիւնը. — Մարդիկ միշտ նոյն են. — Լեհաստանի խնդիրը. — Անանուն տեսարակ մը. — ձ. Ռեպէլի ճառը. Լեհաստէր լրագրաց ուրախութիւնը. — Լմիլ աը ժէրարտէն. — Անգղիա, Աւստրիա եւ Գաղղիա Լեհաց խնդրոյն մէջ տեսութիւն. — Պատերազմի վախ կնի. — Տաճկաստանի երկայթէ ճամբաները. — Պէտք է խորհիմք եւ աշխատիմք. — Տաճկաստանի հեռագրանկն դժեքը. — Կ. Պոլսոյ դժբաղդութիւն մը. — Սուլթաններու պալատը եւ իւր պատմութիւնը. — Ամերիկայէն կարգէ գուրս լուր մը. — Գերեզմարք՝ գերեաց կղիւնն. — Սթիվընս ի Փարիզ. — Մեքսիկոյի նուիրակներն եւ Մաքսիմիլիանոսի տուած պատասխանը. — Գաղղիոյ մեծ նկարիչ մը՝ Տըլաքրուա, Ժ. — Քլասսիք եւ Ռոմանիք դպրոցները. — Օրաս Վէրնէ եւ Տըլաքրուա. — Ժորժ Սանտի դատաստանը. — Ալֆրէտ աը Վինտի կոմս բանաստեղծ Ժ. — Վինտի կնանքն ու քերթուածները. — Հայրս մանրակէպ մը. — Սէն-Մարս եւ Ս. Մարկոս. . . — Երկու գիշերային բարեկամներ. — Պաղ առնող ըմբշամարտ մը. — Նոր տեսակ բարեկամութիւն. — Քնոշըթուլթեան ուրիշ փորձանք մը. — Խորդալ մը. — Գիշերային այցելու մը այցելութիւն չը սիրողի քով. — Գաւաղանով դրուած դաս մը. — Նամակադրութիւն. — Նոր ունայնասիրութիւն մը. — Հետաքրքրական տեղեկութիւնք. — Յիշատակարան (այլով) մը, որ 5000 ֆրանք կածէ. — Երաբի մը նոր տեսակ յայտարարութիւն. — Կաշխատիմք՝ ուրեմ, մըն իրուունք ունիմք որ ուտեմք. — Հայ լրագրաց վրայ. — Հայ բաժանորդք (այլով). — Ինչու մեր մէջ լրագիրք կանանն. — Ագաս բաժանորդաց խրատ մը. — Խեղճ Հայ խմբագիրներ. — Ինչու Հայ խմբագիրները չեն շահիր. տաղանդ. չունին թէ աղ. դասիրութիւն. — Պատճառը. լնա ու զրէք. . . :

Տարակոյս կայ որ աւելի լա է Փարիզ՝ քան թէ գեղ տեղ մը, քան թէ աւազուտ ծովու եղերք մը, Գեղացին ալ այդ քանը բաւական կհասկընայ:

Աննամի նորեկ գետպաններն անգամ, — որ այս օրերս Փարիզեցւոց նոր դրօսանքն ու տեսարանն են դարձած — , այդ բարբարոսներն անգամ կտեսնեմք որ կրնան ըմբռնել հասկնալ որ Փարիզ իրենց երկրէն ալ աղէկ է: — Բայց միայն Քօչէն չլնէն կամ ձափոնէն եկողները չէ. նոյնը կխոստովանին նաեւ այն ամենայն ճանապարհորդք որ Վոսփորի պէս, Զմիւռնիոյ պէս, Աղեքսանդրիոյ պէս, Իտալիոյ պէս, Զուիցերիոյ պէս Հայաստանի պէս հայրենիքներ ունին:

Բայց ինչ, ուրեմն այն Աննամցիներէն աւելի քիչ հասկացողութիւն ունիմ արդեօք

որ ահա Փարիզ վերադարձայ, բայց աչուրներս ետին մնաց, Պուրններ-սիր-Միր ծովեղերեայ փոքրիկ ու սիրուն քաղաքին վրայ, ուր քիչ մը ժամանակ օգ առնելու եւ զբաղմունքներէս հեռանալու համար գնացեր էի:

Ո՛հ, ինչ անբաւ տարբերութիւն կայ ընտելեան երեւոյթներու եւ արուեստական տեսարաններու մէջ: Ինչպէս ախորժելի էին ինձ այն ոսկեփայլ աւազուտ ընդարձակ ծովափունքը: Ինչ ակնապարար տեսարան էր ինձ ծովուն մերթ քաղցրասիւք հողմով անոյշ անոյշ ծածանիրը, մերթ արեւուն անբաւ ճառագայթներուն տակ ահագին հայլի մը պէս ցոլցուլը, մերթ նաւերու կայմերով ու առագաստներով եւ մերթ շոգենաւերու շրնչովն ու ծխովն ու փրփրովն ու յորձանքներով լեցուլը, եւ մերթ զայրացեալ կոհակազէզ բորբոքելով՝ ամրածիր աւազները վեր ի վար ընէին ու ապառաժ խարակները ծեծեւն ու փրփրազայր խորտակիւնները:

Հասկա ինչ ըսեմ երբ անոյշ լուսնկայն բարձրանար երկնից կապուտակ կամարը, այն ատեն կտեսնէիր ինչպէս ալիքները կամոքէին կլռէին, ու հազիւ թէ տխուր հեծեծանք մը կհանէին, իբրեւ թէ գիշերուան թագուհւոյն մեղամաղձ լուսնութիւնը չընդհատելու:

Ո՛հ, ես կսիրէի ծովուն այն խուլ մունչիւնը, այն միակերպ ու միաձայն բարբառը: Այն բաղմախորժ ձայնը՝ առաւօտուն զիս կարթնցընէր, ցորեկը՝ զիս կզմայլեցընէր ու կյափշտակէր, ու գիշերը՝ անոյշ ու խաղաղ քուն մը վրաս կծաւալէր:

Եւ ահա արդ այս ամենայն գնաց աներեւոյթ եղաւ: Փարիզ՝ ամենայն գեղեցկութիւն կայ, բայց իրնութեան գեղեցկութենէ. ամենայն զուարճութիւն կայ, բայց իրնագրուանոյշ զուարճութիւններէ:

Մնաս բարով ուրեմն սիւ ծով, սիւ իմ սիրելի ծով, մնաս բարով քու ամենայն անբըջական զմայլմունքներովդ. . . Մնայք բարեանհիւրասէր սփունք Պուրնների՝ ձեր ամենայն զուարճութեամբքն ու ախումբներովը:

Մնայք բարեան անուշակ եւ սրտառուչ նուագահանգէսք (concerts), ուր այնչափ ան-

գամ զմայլեցուցին մեզ անուանի երաժիշտքն Թալպեր, Կոսմուս, Վիկորսն, Ժիլ լլօր, եւ տիկնայքն Շարլոթ Տրեփլս, եւ Կալօ-Սապարիե:

= Գամք ուրեմն իՓարիզ: — Աննան Հասնելովը՝ կհասնին Հոս եւ ամենայն վարիզաթողք: Դիմելով ի կենդրոնն զուարճութեանց: Ա՛լ ջրերն ու ջերմուկք իրենց հիւրերը կը կորսնցնեն: Փարիզի Սեն գետոյն մէջ զուարճացող լուղորդքն ալ կամաց կամաց կալակսին ու գետային բաղնիքները կսկսին պարպուիլ:

Գետոյն եղերքի ծառերուն տակ շրջագայողներն ալ հետզհետէ կքիչնան: «Յունիս «ամիսէն սկսեալ մինչեւ խոսպտեմբեր՝ կտեսնես որ խաթուններն ու օրիորդները հա-«գուած զգուած գետոյն ափանց վրայ կշըր-«ջագային, վօրս կուտան, աչուընին ջուրը: «Սեպտեմբերէն մինչեւ իմայիս՝ շրջագայու-«հիք կալակսին չեն տեսնուիր: Պատճառը «գիտես ինչ է. վասն զի սեպտեմբերէն մին-«չեւ իմայիս՝ լուղորդք գետ չեն մտներ»: Այսպէս կըսէր Լա Պիլեր խորագնին փիլիսո-փայն իւր ատենը (1647). այսպէս կընայ ըսել եւ այժմու զննող խորհրդածուն: Ժամանակը կփոխուի. բայց մարդիկ միշտ նոյն են:

Անցնիմք կարեւոր խնդիրներու:

= Լեհաստանի խնդիրը այս օրերս քիչ մը դժուարանալու պէս եղաւ: Կորչաքով իշխանին վերջի տուած պատասխանովն առերեք մեծ տէրութիւնս, Գաղղիոյ եւ Ռուսիոյ մէջ նոր պաղուծիւն մ'անկաւ. Մոնիթկոն հրատարակեց Լեհ ապստամբաց յայտագիրն որ ընդգէմ Ռուսիոյ: Անանուն տետրակ մ'ալ տպուեցաւ L'Empereur Napoléon et l'Empereur Alexandre անունով: Այս տետրակիս վախճանն է ցուցանել թէ՛ այժմ որ Ռուսիա այս բռնած ընթացքովը՝ իւր վրայ կառնու պատերազմի մը պատասխանատուութիւնը, պէտք է որ երեք տէրութիւնք մէջ մտնեն զինուք Լեհաստանի գործը վերջացնելու: Այս գորուածքին ոճը շատ տկար է. ուստի եւ շատ զարմանք եթէ յիրաւի — ինչպէս որ կըսուի. — կառավարութիւնն է զայդ հրատարակողը, իւր դիտաւորութիւնը այդպիսի անվարժ գրչի մը աւանդելով բացատրելու:

= Ճօն Ռլսէլ, Անգղիոյ արտաքին գործոց ոստիկանը, այս օրերս հրատարակեց որ 1813-ին դաշնագրութիւնը այսուհետեւ անզօր կհամարուի անոր համար որ Ռուսիա իւր խոստումներն չկատարեց: Այս խօսքերս փափաքանօք ընդունեցան Փարիզու օրագիրք, համարելով որ Լօրտ Ռլսէլի խօս-

քերը Անգղիոյ կառավարութեան միտքն են: Այս հիման վրայ La Patrie օրագիրը համարձակ սկսաւ խնդրել որ եւրոպիոյ տէրութիւնք հրատարակեն թէ Ռուսիա ընկած է Լեհաստանի վրայ ունեցած իրաւունքէն: Ասոնց աղէկ պատասխան կուտայ Էմիլ քը ժիւարսկն իւր La Presse օրագրին մէջ, թէ՛ շատ լաւ, համարեցէք թէ այնպէս ըլլայ, բայց անկից ինչ օգուտ կամ ինչ միտքարութիւն կայ Լեհաց: Քանի որ Լեհաստանի տէրն է Ռուսիա, ինչ պարապ խնդիր է քննելը թէ արդեօք դաշնագրութեանց ուժովն է տիրեր թէ թուրին ծայրովը, մինչ եւրոպա չկրնար կըշիւքին միւս կողմը գնել իւր պատժական դատաստանը: Արդ ոչ Անգղիա, ոչ Աւստրիա այդ դատաստանին պատասխանատուութիւնը կյօժարին վրանին առնուլ. կմնայ Գաղղիա. բայց եւ նա անկարող է այդմ՝ քանի որ իւր ոստիկանին՝ Պ. Պիլլոյի ձեռքով բոլոր աշխարհի դիմաց հրատարակեց թէ «Լեհաստանի խնդիրը եւրոպական խնդիր մի է, ուստի եւ Գաղղիա չէ կարող ինք մինակ լուծանել զայն»:

Պարապ տեղն է որ Լեհասէրք ձ. Ռլսէլի ծառին վրայ այնչափ ուրախացան: Ընդհակառակն եթէ լաւ թափանցէին՝ պիտի տեսնէին որ Անգղիա կուզէր հասկըցնել որ ոչ դաշնագրութեանց պարտաւորութիւնը, ոչ Անգղիոյ պատիւը եւ ոչ շահը կթողուն որ Լեհաստանի համար Ռուսաց հետ պատերազմ բանայ: Անգղիոյ միտքն այս է, ողբալ Լեհաց վրայ, ամբաստանել զՌուսիա, բայց անկէց աւելի հեռուն չերթալ:

Իսկ Աւստրիոյ վրայ որ աչուընիս դարձրենմը՝ հոն չէ թէ տէրութեան ուստիկան մի է որ կխօսի, հապա բոլոր պաշտօնական եւ պաշտօնասէր օրագիրք որ Անգղիոյ լրագրաց մէկ մասին պէս կդատափետեն զՌուսաստան, ամենայն տեսակ աղէտք եւ անգթութիւնք վրան բարդելով: Թողումք քննելը թէ իրաւ են չէ նէ սուտ այդ ամբաստանութիւնները. այն նայիմք թէ ինչ ըսել կուզէ Աւստրիա: Այդ օրագիրները պատասխան կուտան թէ «Աւստրիա կդատապարտէ՝ բայց ոչ ինչ գործագրէ». թէ եւ այսպիսի պարագայի մը մէջ մեղի կերելի որ շատ աւելի տրամաբանական էր որ գործագրութիւնը դատապարտութեան հետ զուգընթանար:

Ահա ուրեմն եւ Աւստրիա՝ Անգղիոյ պէս ինքն եւս զէնք առնելու միտք չունի Լեհաց համար:

Կմնայ ուրեմն մինակ Գաղղիան : Բայց Գաղղիա մինակ ոչ կուզէ եւ ոչ կարող է այժմու պարագայից մէջ պատերազմ բանալ Ռուսաստանի պէս մեծ ու հեռաւոր տէրութեան մը հետ . մանաւանդ որ ինքն իւր ձեռք ինքզինքը դատապարտեց յանգործութիւն, ինչպէս վերն ըսի : քանի որ միւս մեծ տէրութիւնք հետը չեն միաբանիր :

Այս համառօտ տեսութիւնս կրնայ ձեռք ցուցանել թէ դեռ առ այժմ պատերազմի պատրաստութիւն չկայ, եւս առաւել վախ չկայ : քանի որ Անգղիոյ շահասիրութիւնը մէկ կողմէն, Աւստրիոյ կասկածներն ու վախերն միւս կողմէն կհեռացընեն Գաղղիայէն : Կմնայ այժմ որ Ռուսիա աճապարէ կտորել նուաճել բոլորովին ապստամբաց զօրութիւնը, յօգուտ իկիր արկեալ պարագայից յաջողութիւնը :

= Տաճկի տէրութիւնը բոլոր բոլոր երեք երկաթուղի միայն ունի . ա) Զմիւռնիայէն Այտըն . բ) Քէօսթէնճէյէն Զէռնափօռօ . գ) Աղեքսանդրիայէն Սիւէզ : Խօսք կայ որ երկաթուղւոյ դժերը պիտի աւելցընեն դէպ իշալէպ, Հալէպէն Պաղտատ, Պաղտատէն Պուսորա կամ Պասրա :

Քանի որ երկրի մը մէջ երկաթուղիք կաւելնան՝ յայտնի է որ վաճառականութիւնն ալ կծաղկի : Այս ճամբան կմտնէ ահա Տաճկաստան : Տաճկաստանի բարօրութիւնը՝ մեր բարօրութիւնն ըսել է : որովհետեւ գլխաւոր բնակիչներէն մէկն ալ մեք եմք : Ժամանակն է . պէտք է խորհիմք եւ աշխատիմք որ Տաճկաստանի ներքին վաճառականութիւնըն ալ եւրոպացւոց ձեռքը չանցնի :

= Ուրիշ լաւ լուր մ'ալ ունիմ Տաճկաստանի վրայ : Քիչ ատենէն Կոստանդնուպօլիս հեռագրական գծով պիտի կապուի Աղեքսանդրիոյ, Սիւէզի եւ Քահիրէի հետ, Պէյրութի եւ Երուսաղէմի վրայէն անցնելով :

Այս ասիական կայարանները պիտի ընդունին տաճկի, արաբացի, անգղիացի, գաղղիացի եւ իտալացի լեզուաւ լուրեր : — Պարսկաստանն ալ իւր կողմանէ աշխատելու վրայ է որ իւր գծերը առաջ տանի . մէկ կողմանէ Ռուսաստանի հետ, միւս կողմէն ալ Պարսկային ծոցին հետ :

= Կ. Պոլսոյ դժբաղդութիւն մը : —

Սուլթաններուն այն շքեղ փայտաշէն պալատը, որ Ոսկեղջիւրին հարաւային ծայրին

ամենէն գեղեցիկ ճարտարապետական զարդէն, աղախնոյ մը անհոգութեամբը—ինչպէս կըսեն—զոհ եղաւ բոցերու կատաղութեանը :

Տեղւոյն դրքին գեղեցկութեանը պատճառաւ մայրաքաղաքին պատմական յիշատակարանաց մէկն էր այս պալատին տեղը : Հին Բիւզանդիոնի օրերը՝ հոս շինուած էր անուանին Ակրոպօլիս : Յետոյ Պակիտիա կայսրութիւն իւր պալատը հոն շինել տուաւ : Յուստինիանոս կայսրը մեծցուց ու զարդարեց եւ հոն փոխադրեց արքունիքը : Սուլթան Մեհմէտ Կ. Պոլիսն առնելով կործանել տուաւ կայսերական պալատը, եւ նորա աւերակաց վրայ շինել տուաւ ուրիշ պալատ մը արեւելեան ճարտարապետութեամբ, որ հետզհետէ նորոգելով՝ հասաւ մինչեւ Մահմուտի օրերը :

Այն հին պալատին մէջ շատ դէպքեր անցան : Հոն Սելիմ Գ եւ Մուսթաֆա Գ սպանուեցան, եւ այն տեղէն ելան Մահմուտի երեւելի ֆէրմանները, ինչպէս Վահպիները Զարդելու, ենիչերիներ կտորելու, նոր զինուորութիւն դնելու հրամանները :

Սուլթան Ապտիւլ Մէճիտ Տօլմապահչէ քարէ նոր պալատ մը շինելով՝ հոն փոխադրեց արքունիքը, իսկ հին փայտէ պալատին մէջ զետեղել տուաւ հօրը կանանոցը : Մէճիտի մահունէն ետեւ իւր ներքինապետն (Բասըն Էփէնի) եւ 500 հարձերն փոխադրուեցան իհին պալատն, իրենց հարիւրաւոր աղախիներովը : Կրակը թէեւ ասոնց եւ ոչ մէկուն վնաս չտուաւ, բայց մօխիւր դարձուց այն արժանի յիշատակի պալատը, մէջի հարըստութեանց եւ դանձուց մեծ մասիւն հանդերձ : Հազիւ թէ քանի մը նշանաւոր հնութիւնք ազատեցան բոցերուն կատաղութենէն :

= Ամերիկայէն կարգէ դուրս լուր մը զամէնքն ապշեցուց : — ձ. Տէվի՝ հարաւայնոց նախագահը, կէս միլիոն գերեաց ազատութիւն կուտայ եւ կզինուորէ ընդ դրօշակաւ իւրով, անոնց ձեռքն յանձնելով իւր դատին պաշտպանութիւնը : Այս լուրն անկարելի պէտք էր համարել, եթէ չգիտնայինք թէ ինչ աստիճանի նեղն ինկած են հարաւայինք, եւ որչափ պէտք ունին զինուորաց : Իվերայ այսր ամենայնի ոյ կրնար հաւատալ թէ ապստամբութիւն մը որ հազիւ թէ երկու տարի կայ սկսաւ ան լախճանաւ որ գերեվարութիւնը մշանջնաւորէ Ամերիկոյ մէջ, այսօրուան օրս այն կէտին հասած ըլ

լայ որ նոյն իսկ գերիններուն գիմէ որ զինքը պաշտպանեն . . . — Բայց այս կէս միլիոն երիտասարդ կորիճ գերիններն որ ազատին, ինչ կմնայ հարաւայնոց անկազործաց (planteurs), բայց եթէ ծեր, հիւանդ գերիններն, կամ նոցա տղայքն ու կանայքը: Ասոնցմէ ինչ օգուտ կայ անկազործացն: — Տեսէք ուրեմն թէ ինչ հակասութեան մէջ կգտնուին այժմ հարաւայինք:

Սթիվլինս՝ նոցա երկրորդ նախագահը՝ այժմ Փարիզ եկաւ համոզել զԳաղղիա որ ճանչնայ հարաւայնոց անկախութիւնը: Խօսք մը կայ որ կայսերական կառավարութիւնը յօժարութիւն կցուցրնէ առ այդ, պայման դնելով որ հարաւայինք զարձնեն զնահանգըն Թեֆսաւ առ Մեքսիկոյ:

— Մեքսիկոյի ազգային ժողովը նուիրակներ զրկեց յեւրոպա առ Մաքսիմիլիանոս արշիդուքսն, հրաւիրելով զնա յաթոռն կայսերական: Սորա սեպտեմբերի 24-ին ներկայացան իՄիքամարէ, արշիդքսին պալատը եւ հրաւէրքնին բրին: Համառօտ ճառով մը պատասխան տուաւ կայսերգայրը, որոյ այս է իմաստը, «կընդունիմ Մեքսիկոյի թագ»՝ այն պայմանաւ որ բոլոր ազգը վիճակ ձգէ ու իւր հասարակաց հաւանութիւնը տայ: Այն ժամանակ ես ալ կիտստանամ որ Մեքսիկոյի Սահմանադրական կառավարութիւն մը տամ»:

— Գաղղիա իւր մեծ նկարչաց մէկն ալ կորսնցուց այս տարի: Օգոստոսի 13-ին մեռաւ Էօժէն Տրյաֆրուս, գլուխ ունակիք գպրոցին, որ բոլորովին հակառակ է Ինկիսի Իսկալիսը գպրոցին: — Տըլաքրուա ծնած էր 1798-ին. հայրը Վարչութեան (Directoire) ժամանակ երկու տարի արտաքին գործոց ոստիկան եղած էր, յետոյ Պօրտոյի նախարար (prefet): Տղայութենէն իվեր նկարչութեան մեծ յարմարութիւն ցուցնելով, ուսմունքը լմնցրնելէն ետեւ 18 տարուան մտաւ Փիեր Կերէն իլասսիք նկարչին քով, ուր աշակերտակից ունէր զԲերիօլ եւ զԱրի-Շեֆեր, որ յետոյ եղան անուանի նկարիչք, եւ Տըլաքրուայէն առաջ փութացան իգերեզման:

Այն ատենները մատենագրութեան մէջ մեծ յեղափոխութիւն մը կըլլար. իլասսիք հին գպրոցը տեղի կուտար ունակիքին առջեւ, որոյ գլուխ կեցած էր Վ. Հիւկոյ. գեղեցիկ գպրութիւնքն ալ հաղորդեցան այն շարժմանը. Կէրէնի վերայիշեալ երեք աշակերտները թողուցին իրենց վարժապետը, ու

նոսակիքի կուսակից ելան: Տըլաքրուա արուեստահանդիսին մէջ Տանթե եւ Վիրգիլիոս պատկերը ներկայացուց, եւ ժէրիքօլ՝ Մեյուսայի նաւարեկութիւնը: Այս պատկերները մեծ տպաւորութիւն ըրին եւ շշուկ հանեցին. այն օրուրնէ ահա ծնաւ ունակիք գպրոցը: Ժէրիքօլի շուտ մեռնելով՝ Տըլաքրուա մնաց միայնակ գլուխ իւր գպրոցին, եւ 1824-ին հանդիսացուց Շիոյի ջարդը, որով կատարեալ պատերազմ հրատարակեց իլասսիքներուն հետ. Սորա վրէժ առնելու համար՝ ամենայն ջանք ըրին որ երիտասարդ նկարչին առջեւ փակեն արուեստահանդիսին դռները, բայց նա այնչափ նոր նոր պատառներ կնկարէր՝ որ հարկ կըլլար այն բազմութեան մէջէն գէթ մէկ քանին կամայ եւ ակամայ ընդունել:

Յուլիսի յեղափոխութիւնը (1830) ազատական մտածութեանց օգնելով, Տըլաքրուայի եւ իւր գպրոցին նոր ասպարէզ մը բացուեցաւ: Հանգիսացոյց նա զԱկադեմիան որ ժողովրդեան կառաւարդիկ ընդդէմ բռնաւորաց. այս պատկերը շատ մեծ ընդունելութիւն գտաւ եւ տէրութիւնն ուզեց գնել: Քանի մը ուրիշ երեւելի պատկերներ ալ իւրոյս ընծայելէն ետեւ՝ անցաւ իՄարօք, ուրկէց դարձաւ նոր լուսոյ խառնուրդներ եւ արեւելեան տարազներ հետը բերելով, որովք ճոխացան իւր նոր պատկերները:

Այնուհետեւ Տըլաքրուա յաղթանակեց, ու ճանչցուեցաւ Գաղղիոյ մեծանուն նկարչաց մէկը: 1853-ի աշխարհահանդիսին մէջ իւր գործոց մեծագոյն մասը այլ եւ այլ տեղերէ հաւաքելով միահամուռ հանդիսացոյց: Ամէն մարդ զարմացաւ նորա մտաց բեղմնաւորութեան եւ խիզախ վրձինին վրայ: Այն ատեն լաւ հասկըցուեցաւ որ Տըլաքրուա նկարչութեան ամէն ցեղին մէջ ալ վարպետ էր: Դիցաբանութիւն, Քրիստոնէութիւն, պատմութիւն ու ընտելութիւն, Տըլաքրուայի ճոխ նիւթեր մատակարարեցին. կենդանագիրներ, այլաբանութիւններ, կենդանեաց, ծաղկանց, պտղոց նկարներ, ցամաքի ու ծովու տեսարաններ, ամէնու մէջ ալ յաջողեցաւ:

Նորա նկարներուն կորովը, ջերմութիւնը, բարաւնական (dramatique) զօրութիւնը, լուսոյ եւ գոյներու զօրաւոր խառնուրդները՝ զարմացուցին զամէնքը: — Եթէ Օրսս Վերնէ (տես թուղթ Գ) նկարչութեան Պերսոնէն է, տարակոյս չկայ որ զՏըլաքրուա կրնամք անուանել իրաւամբ նկարչութեան Վիկտոր Հիլլոն:

ձեմարանը 1837-ին վերջապէս դռներն իրեն բացաւ, եւ երեւելի փօլ Տըլարօշ նկարչին պարապ ձգած աթոռը նստեցուց: Տըլարօշ շատ միտալներ ընդունեցաւ, եւ պատուոյ Լեգէոնի ալ՝ սպայութեան շքանշանը:

Տըլարօշ վրձինի հետ գիտէր նաեւ գրիչ գործածել: Հանդիս երկուց աշխարհաց (*La Revue des deux Mondes*) օրագրին մէջ երբեմն երբեմն ընտիր յօդուածներ, կհրատարակէր նըկարչութեան ու նկարիչներու վրայ քննութիւններ ընելով: — Ժօրթ Սանտի կենդանագիրն ալ ճարտարութեամբ նկարած ըլլալով, այս անուանի մատենագրութիւն Տըլարօշի վրայ շատ գովեստով կիսօրի իւր Պատմութիւն կենաց խոնց (*L' Histoire de ma vie*) անունով վիպասանախառն կենսագրութեանը մէջ:

== Նշանաւոր մատենագիր մ'ալ կորսընցուց Գաղղիա սեպտեմբերի 18-ին եւ է Այֆրէս Տը Վինէի կոմսը, որոյ անունը թէպէտ վերջի ժամանակներս մոռցուածի պէս էր, բայց ատեն մը բաւական շուրջ հանած էր բանաստեղծութեան աշխարհին մէջ:

Վինէի ծնած էր 1799-ին. ծնողքը զինուորական ցեղէ էին. հայրը՝ եօթնամեայ պատերազմին մէջ քաջ անուն հանած էր. իսկ մայրը՝ Պարօտէն ծովակալին աղջիկն էր. ուստի եւ անգամին իխանձարոց որոշուած էր Վինէի բաղքը, զինուորական կեանք: Ըզնոյն կնշնակէր եւ ժամանակը. առաջին կայսերութեան նշանաւոր օրերն անցուց նա իւր պատանեկութիւնը: Այս ամենայն հանգամանաց մէջ հարկաւ Ալֆրէտ զինուորական փառաց ետեւէ պիտի ընկնար. սակայն շուտ խոնջեցաւ նա, վասն զի իւր աստղը ուրիշ տեղ կառաջնորդէր:

Իւր քանի մը հրատարակած մանր քերթուածոց յաջողութիւնը՝ որոշեց նորա ապագայն: 1824-1826 Աստուածաշունչ Ս. Գրոց աղբեցութեան տակ գրեց իւր *Poèmes antiques et modernes* ըսուած քերթուածները, որոց մէջ *Eloa* տաղը՝ քերթողական նոր դպրոցին նախապատիւներէն մէկը ծանուցին զԱլֆրէտ տը Վինէի:

Այնուհետեւ ձեռք զարկաւ գրել քանի մը վիպասանութիւններ, որոց մէջ անուանի եղաւ *Cinq-Mars*. 1829-ին Շէքսպիրի *Othello* թարգմանեց ու Թեսթը Յրանսի մէջ ձեւացընել տուաւ: Այն առաջին անգամն էր որ *nouvelles* մը այն իսկից գռներէն ներս մտաւ. ուստի եւ երկու հակառակ կողմնակցութեանց մեծ վէճի նիւթ եղաւ: Յաջորդ

տարին ձեւացընել տուաւ *La marechale d'Ancre*, որ 1830-ի քաղաքական յուզմանցը պատճառաւ՝ տեսարանի վրայ ընդհատմունքներ ունեցաւ: Բայց Վինէի աւելի համբաւը մեծցուց *Chatterton* թարգմանութիւնը (*drame*), որ իւր *Stello* վիպասանութեան մէջի գրուածն (*épisode*) է: 1833-ին էր որ բանաստեղծը ձեւացընել տուաւ *Նախ*, եւ միւրթարութիւն ունեցաւ 22 տարիէ վերջը (1837) նորէն զայն տեսնելու Յրանսի տեսարանին վրայ փառաւորուած: Այս երկրորդ անգամուն մեք ալ ներկայ գտնուեցանք, եւ մեծ ախորժ զգացինք այն թարգմանութեան վայելչալից ոճէն եւ շահաւէտ ընթացքէն, եւ զարմացանք որ 1833-ին այնչափ շուրջ եւ հակառակութիւն էր հաներ, ինչպէս կարգացած էինք եւ ժամանակին մարդիկներէ լսած: Դիտելու բանն այս է որ այն *Chatterton* որ այնչափ շուրջ պատճառեց իրոյս ընծայուած ժամանակը՝ հեղինակը գրած էր զայն «Այոքի պիս սուրբ անխոփանս մը մէք» (*dans un recueillement aussi saint que la prière*), ինչպէս որ յառաջաբանին մէջ կըսէ:

Բայց Ալֆրէտ տը Վինէի աւելի անուանի գործը *Cinq-Mars* է. այս վիպասանութիւնը արժանի է յետագայից անցնելու, վասն զի սրտառուց գրուածք մի է այս: Կարգաւ Ռիշըրլէօ կարգինալին նկարագրիր, եւ Թոմի եւ երիտասարդ Էֆիայի դատաստանի հարցուփորձը (*interrogatoire*). այդ գաւակցութեան մէջ Մարի Տը Մանրուի անոյշ պատկերը սիրտը չըջարժեր. նայէ՛ Հռենոս գետին վրայ նաւակ մը կենէ, թիակները ոսկեզօծ են գրօշն ալ գոյնգոյն. Ռիշըրլէօյի նաւակն է այն՝ որ թէեւ շքեղ զարդարուած, բայց երկու իմաստ դատապարտեալներ կտանի: Քիչ մը վերջը նաւակը ետ կդառնայ. ուր են այն երկուքը. գնացին նոքա յաւիտենականութեան մէջ մտան, իսկ ամբարհաւած եւ արիւննուշտ կարգինալը կդառնայ այն նաւակին մէջ երկնցած՝ իբրեւ թէ յաղթական կառքի մը մէջ բազմած ըլլար: Բայց շատ չանցնիր. նորա մահն ալ մօտ է:

Ալֆրէտ տը Վինէի կենացը վերջի տարիները անցուց խաղաղ լուծութեան մէջ, որով եւ անունը աղօտացաւ այժմու սերնդին առջեւ: Սակայն թաղումը փառաւոր եղաւ զինուորական եւ մատենագրական պատիւներով:

== Հայու մանրավէպ մը: — Անցեալ օր գաղղիական ընկերութեան մը մէջ էինք ուր մեր աղագայնոց մէ ալ երկու հոգի կդառնէին.

խօսքը բնականապէս Արթրէտ տը Վինեիի վերայ գալով՝ որ դեռ նոր էր վախճաններ՝ յիշուեցաւ Սէն-Մարս վիպասանութիւնը։ Մեր Հայերէն մէկը շատ անգամ լսելով այդ պատմական անունը՝ կուզէ հասկընալ թէ ինչ է, ով է։ Կգառնայ իւր շատագէտ ընկերոջը կամացուկ մը կհարցընէ թէ Սեն-Մարսն ինչ պիտորը ըլլայ. — Բէհ, պատասխան տուաւ քաջաճմուտ ընկերը, ժամը չես մի լսած Ս. Մարկոսը, իշրե անոր աւետարանին վրայ է սր կխօսին կոր այս պարոնները։ — Ըսաւ, եւ սկսաւ նորէն խոր ուշադրութեամբ մտիկ ընել ընկերութեան խօսակցութիւնը։

Սեն-Մարսը՝ Սեն-Մարի հասկըցեր է եղեր մեր քաջաճմուտ պատմագէտ Հայը։

== Անցեալ գիշեր Մուֆրարի փողոցին մէջ անցնող դարձողք պզտիկ տնակէ մը պոռալ կանչելու եւ ծեծկուրտանքի ձայներ կլսեն, դուռը կկոտրեն, կվազեն ներս որ դողը կամ մարգասպանը բռնեն, վեր կենեն եւ իմանալով որ սենեկէն կուգար ձայնը՝ դուռը կհրեն ներս կթափին. մէյմ'ալ ինչ տեսնեն. երկու հսկայ մարդիկ մերկացած իրարու վիզ փաթթուած կատաղաբար կկռուին սարսափելի կռուվներ իջեցընելով իրարու գլխուն։

Շատ աշխատելէն վերջը հազիւ թէ այս երկուսը իրարմէ կբաժնեն, կհարցընեն թէ՛ ինչ է իրենց կատաղի կռուին պատճառը։ Մէկը կիյնայ կսկսի խորդալ. իսկ միւսը պատասխան կուտայ թէ «Պարոններ գիշերը անուշ քունի մէջ էի յանկարծ արթնցայ այս մարդուն տուած ուժով մէկ հարուածէն որ ինծի պլլուեցաւ կուզէր զիս խեղդել. վեր ցատքեցի ու սկսայ ինքզինքս պաշտպանել իրեն կատաղութեան դէմ, որ բերնէն խօսք մը չէր հաներ ու կարկուտի պէս բռնցիները (նուրուզ) կթափէր. իրեն հարցուցէք ուրեմն իւր կատաղութեան պատճառը»։ — Կհարցընեն, պատասխան չի տար, կհրեն կըհրմշտկեն, նա՛ խըռ խըռ կխորդայ, համբերութիւննին կհասնի վերջապէս թեւէն ոտքէն գլխէն այնչափ կբաշտեն, կցնցեն ու կթօթվեն ու քիթին բերնին այնչափ պաղ ջուր կզարնեն որ վերջապէս խեղճ մարդը աչուրները կբանայ ու խոլոր մոլոր չորս կողմի բաղմութեանը նայելով չկրնար հասկնալ թէ ինչ կուզեն. «Պարոններ, կըսէ, չեմ գիտեր պաղ առեր եմ թէ ինչ է, երեսու գլուխս յանկարծ այս գիշեր իջուածք իջեր ուրեր են. չորս կողմս ալ սաստիկ կոտորուել մը կզգամ, ուստի ներեցէք չեմ կարող ոտքի

վրայ ելնել. . . կարծես թէ անձրեւ ալ եկեր է, վրաս գլուխս բոլոր թրջած է, — Զէ, պարոն, կպոռայ անդիէն գիշերային ըմբշամարտը. պատուհանները գոց էին, դուռը ամուր փակուած, օդն ալ շատ տաք, պաղ առնելու պատճառ չկար. նայէ աստղները կիայլին, անձրեւ եկած չունի։ Դուն ինծի սա բսէ ինչ կուզէիր ինծմէ որ այդպէս կատաղաբար քունիս մէջ վրաս ընկար կուզէիր զիս խեղդել»։

Այս խօսքին կարծես թէ քունէն նոր արթննալով «Վայ բարեկամ, գոչեց պաղ առնող ըմբշամարտը, ճակատն ու աչուրները շփելով, ուրեմն երանգ էր տեսածս. ինչ ընեմ, ինծի անյալէս երեւցաւ որ մէկը եկեր անտուկս կվերցնէ կտանի բոլոր մէջի ունեցած չունեցածովս. կատղեցայ ու վրան վազեցի եւ կարծեմ քանի մը բռնցի կերուցի անզգամին»։ — Գանի մ'ալ կերար կարծեմ, սիրելի բարեկամ, կանչեց միւս ըմբշամարտը, վրան ինկաւ, իրարու հետ պագտուեցան, եւ գիշեր բարի մաղթելով անցորդներուն իրենք ալ սկսան բարձրաձայն ծիծաղել իրենց երազին մէջի քաջած փորձանքին։

Ասոնք երկու բարեկամ են եղեր որ արթնութեան աղէկ ընկեր կըլլան ու քունի մէջ՝ կռուով կանցընեն։ Յորեկը կպագտուին, գիշերը իրարու կիսաթուին եղեր իրար խեղդելու։

Այս ալ նոր տեսակ բարեկամութիւն։

== Այսպիսի քնաշրջութեան (somnambulisme) ուրիշ փորձանք մ'ալ։ — Գերմանիոյ գեղերէն մէկուն մէջ անտառապահը գիշերը հեռուն խոշոր բան մը կտեսնէ որ ծառերուն վրայ կենէր. «Այս ինչ ահագին թռչուն է» կըսէ ինքնիրեն, ու հրացանը կշտկէ որ զարնէ. մէյմ'ալ նայի որ այն թռչունին վրայէն երկայն շապիկի պէս բան մը կշարժի. կսարսափի երեսը խաչ կհանէ, լեղապատառ կըթողու կիսխի, սատանայ կամ խորդախ կարծելով։

Գիտէք ինչ է եղեր այն խորդախը. գեղացիին մէկը՝ որ քունին մէջ գիշերը իւր տնակը թողլով դուրս է ելեր. այս դին այն դին պտըտելէն ետքը՝ գեղին ծայրերը աղքատի մը հիւղը (խալխալ) կմտնէ։ Աղքատը օճաղ գողէն վախ չունի. բայց ելիւ նայէ որ այն աղքատն ալ շատ դէգ (քիթիկ) բնաւորութեամբ մէկն ըլլալով, ամենեւին չախորժի որ գիշերանց անսովոր ժամանակ իրեն մէկը հիւր գայ. ուստի կենէ այս

կարծեցեալ գողին գիմաց ու ձեռքի հաստ գաւաղանը այնպէս ամուր մը գլուխը կիջեցրնէ՝ որ խեղճը ցաւէն ու ցնցմունքէն կարթննայ, ինքն ալ կզարմանայ թէ ո՞ւր կգտնուի:

Ինչեւ իցէ, երկու կողմէն իրարու խօսքը կլսեն. սա թողութիւն կխնդրէ իւր անսովոր գիշերային այցելութեանը համար. նա թողութիւն կխնդրէ գաւաղանաշարժութեամբ տուած քաղաքավարութեան գասին համար. ու իրարու թեւ մտած կերթան քնաշրջիկին տունը, ուր լալով հեծեծելով նորա խեղճ կինը գիմացին կենէ, վասն զի տեսնելով որ էրիկը քունին մէջ յանկարծ աներեւոյթ է եղեր, կհասկընայ գլխուն եկած փորձանքը ու յուսահատութեան մէջ ընկած է եղեր: Եւ յիրաւի եթէ անտառապահը յանկարծակի եկած վախցած չըլլար՝ հրացանը պարպած կըլլար վրան, ու մեր խօրդախը կամ սատանան՝ յիրաւի մէկ շնչով պիտի զրկէր մեռելներու կամ սատանաներու քով:

= Նամակագրոշմը (timbre-poste), արդէն սովորական բան մի է ընթերցողաց: Թէ՛ Ռուսաստանի թէ՛ Տաճկաստանի Հայոց ծանօթ է որ նամակ մը զրկելու համար հասցէին վրայ պզտի թուղթ մը կպցընելու է, զոր տէրութիւնը իբրեւ այն նամակին գին կընդունի, որովհետեւ իւր նշանը, կամ թագաւորին գէմքը փորագրուած է այն թղթեկին վրայ:

Այսչափը գիտեն ընթերցողք, սովորական գործածութեամբնին: Բայց կարծեմ շատերը չեն գիտեր որ այժմ Փարիզ, որով եւրոպիոյ միւս կողմերն ալ, — չգործածուած նամակագրոշմէն աւելի յարգ ու գին ունին օտար երկրի գործածուած նամակագրոշմքն: Մասնաւոր վաճառականք մեծ ջանքով կ'օղովեն զայդ աշխարհիս չորս կողմէն, եւ կծախեն սուղ սուղ ունայնասէր ժողովողաց եւ պահողաց, որ իրենց մեծ հարստութիւն կը համարին ամէն տէրութեանց նամակագրոշմը հաւաքել այս բանիս համար շինուած յատուկ յիշատակարանի մը (album) մէջ:

Որչափ անգամ առիթ ունեցայ ծիծաղելու մարդկային ունայնամտութեան վրայ, տեսնելով այս յիշատակարանք՝ որոց տէրերը կցուցնէին ինձ մեծ պարծանօք եւ տըղայական ուրախութեամբ: Այսպիսեաց այցելութեան եղած ժամանակներս՝ կամայ եւ ակամայ նոցա յիշատակարանքն թղթատելով, հետեւեալ մէկ քանի բան գիտեցի, որ

բաւական հետաքրքրական են, ու գոնէ փոքր փոխարինութիւն մը կհամարիմ այն յիշատակարանները թղթատելով կորուսած ժամանակիս:

Մտնէն աժան նամակագրոշմը՝ Գաղղիոյ 1 Սանթիմինն է:

Մտնէն սուղը՝ Քալիֆոռնիոյ 3 տոլլարցուն (21 ֆրանք):

Մտնէն գեղեցիկը՝ Գաղղիոյ, յետոյ Յունաստանինն է:

Ասոնցմէ ալ տղուոր՝ Նոր-Ալգիլիայինն է:

Մտնէն տղեղը՝ Պելճիսիայինն է, եւ Անգղիոյ 1 փէնիինն:

Մտնէն մեծը՝ Սիպրիսիայինն է:

Մտնէն փոքրը՝ Մեքլեմպուրկ-Պոմերինն է, կովու գլխով:

Մտնէն ետքինը՝ Տաճկաստանինն է:

Մտնէն յարգի, ուստի եւ ամենէն աւելի փնտռուած նամակագրոշմքն են անոնք որ այժմ մէկ չեն գործածուելի, ուստի եւ քիչ կգտնուին, այն ալ սուղ: Այս կարգէն են Պուրպուրի կողոյն, Նոր-Քալիֆոռնիոյ, Սպանիոյ, Փօթիուկալի, Անգլիական Կիւլէնի ու Վան Տիմէն երկրին: Եւ մասնաւոր՝ Ալեքսովիչ կղզեաց, Նիքաթակուայի, Փիլիպպեան կղզեաց, եւ Իտալիոյ մեռեալ գըսութեանցը: —

Անցեալները նամակագրոշմից սիրով դակատեալ մէկուն յիշատակարանը կկորսուի շոգեկառաց վաչի (վախոն) մը մէջ: Գիտէք ինչ փոխարէն պահանջեց այն ճղած մղած պատկերիկներուն... — Հինգ հազար ֆրանք... Եւ շոգեկառաց ընկերութիւնը չխալըսեցաւ այն մարդուն ձեռքէն մինչեւ որ չվճարեց ամբողջ հինգ հազար ֆրանկը:

= Լրագրի նոր տեսակ յայտարարութիւն մը լսեցէք. — Oregon Sentinelle ձէքսընվիլի լրագիրը հետեւեալ յայտարարութիւնը կընէ իւր բաժանորդացը:

«Պարոնայք, գրպանիս (սեպ) պարապ է «փորերնիս անօթի: Հարկաւոր է մեզ ստակ, «կարագ, եղ, գեոնախնձոր, ալիւր, միս, «սոխ, սիսոր, փայտ, ածուխ եւ հաց:

«Պարոնայք, կամ լրագրիս բաժանորդու «թեան ստակնիդ վճարեցէք, կամ վերոյի «շեալ նիւթերէն մէկը մեզ բերէք: Ինչ «պէս դուք պէտք է ուտէք որ ապրիք՝ նոյն «պէս ալ մեք պէտք է ուտեմք որ ապրիմք «ու մեր լրագիրը գրեմք: Բերէք, պարոն «ներ, բերէք. որովհետեւ կաշխատիմք՝ ու «րեմն իրաւունք ունիմք որ ՈՒՏԵՄԻ»:

Այսպիսի յայտարարութիւն մը դեռ հայ լրագիրք եւ օրագիրք ըրած չունին, — կըրնամ վկայել: Բայց արդեօք քանինք կան որ ասկէ աւելի ծանր բողոքներ կընային ընել իրենց բաժանորդացը... Մեր ազգին սովորական ախտ դարձեր է ձրի (անպա) կարգալ... սխալեցայ, վասն զի չեմ գիտեր թէ ձրի կարգալու ալ սէր կայ մի մեր ազգին մէջ:

Կտեսնեմ որ ամէն ազգային լրագիրք եւ օրագիրք կզանգատին իրենց բաժանորդաց

մեծ մասին անհոգութեանը վրայ, որ բաժանորդ կգրուին՝ բայց բաժանորդագիրը չեն վճարեր, որով խեղճ հայ օրագիրը կամ այն է որ ամենամեծ նեղութեամբ կապրին, կամ այն է որ հազիւ թէ մէկ երկու տարի կդիմանան՝ եւ կմեռնին. այն ալ՝ շատ բան է որ այնչափ ատեն ալ կրնան դիմանալ:

Ահա ՀԱՐԻԻՐԻ չափ լրագիրը եւ օրագիրը ծնան մեր մէջ, քսան քսան եւ հինգ տարուան մէջ. բայց այն հարիւրէն քանին մինչեւ հիմա կապրին... Այն ապրողներն ալ՝ ինչ դառն կեանք կանցընեն... եւ դեռ քանի տարի պիտի կարենան ապրիլ այս ընթացքով... — դիւրին է գուշակել:

Ամենայն ազգաց մէջ հետզհետէ անհամեմատ կերպով կաճի պարբերաթերթից (feuilles périodiques) թիւը. իսկ մեր մէջ՝ հետզհետէ պակսելու վրայ է: Եւ եթէ մէկ քանի նոր ալ ծնանին՝ բայց մեռեալ թերթերուն թիւը աւելի շատ է: Եթէ մեռնողներուն կենսական նիւթ չունենալն ըլլար նոցա մահուանը պատճառ՝ ցաւալի բան էր արդարեւ, բայց անհատական բան մը համարելով՝ կրնայինք նոցա մահուան ցաւը չզգալ՝ շատ աւելի առոյգ եւ կենսալից թերթերու աչուրնիս դարձնելով:

Սակայն ցաւալին այն է որ թէ առոյգ եւ թէ անառոյգ թերթերը, թէ օգտակար եւ թէ անօգուտ օրագիրները՝ մեր ազգին մէջ կհեծեծեն ու կմեռնին հաւասարապէս: Ասով յայտնի կերեւի թէ մեր ազգը դեռ պիտանի եւ անպիտան պարբերաթերթից մէջ խորի չտեսնար: Ուստի եւ կհետեւի որ նոյն մահուամբ կմեռնին այն օրագիրը որ ազգին լուծայ մը օգուտ չունին, եւ այն օրագիրը՝ որոց օգուտը շատ կրնար ըլլալ մեր ազգին վրայ, խմբագրաց ստացած հեղինակութեամբը, փորձովը, հմտութեամբը եւ ազգային շնչովն ու եռանդովը:

Այս համառօտ տեսութեանս եզրակացութիւնը սրն է ուրեմն: — Այո, որ մեր ազգը դեռ այն աստիճանի արհամարհական աչքով կնայի տպագրութեանց ու գրքերու վրայ, որ սիրտը չըբաշեր, կխղճայ մէկ քանի արծաթ, քանի մը դահեկան տալ օրագրի մը, լրագրի մը, գրքի մը համար. ու իւր ազահոլութիւնը ծածկելու համար նայէ

ինչ կըսէ. «Բէ՛հ, կաժէ որ այդ չնչին օրագրին համար ստակէ ելնեմ, փող վճարեմ»...

Բայց, պարոն, թէ որ դուն փող չվճարես, նա փող չվճարէ, օրագիրն ինչպէս պիտի ապրի: Այն խեղճ խմբագիրները ժամանակ կանցընեն, ազգին ձեռքերնէն եկած օգուտն ընել կաշխատին. աշխատանացն համեմատ պիտի չապրին. Դուն քու մշակիդ՝ քու ծառայիդ աշխատութեան վարձքը կուտաս. խումբագրին աշխատանաց վարձքը կմոռնաս...

Թէ արդեօք՝ քո կոյր աչքիդ առջեւ աւելի արդիւնք ունին քո մշակդ ու գեղացի կոշտ ծառայդ՝ քան այն խեղճ ազգասէր երիտասարդք՝ որ կքրանին կաշխատին կհրսկեն, որ իրենց գրուածքովը ազգին յառաջագիմութեան գործակից ըլլան...

Խեղճ խմբագիրներ Հայոց. չըլլայ թէ նայիք ձեր օտարազգի ընկերակիցներուն վրայ. դուք ձեր լացն ու սղբը նայեցէք, վասն զի եթէ ձեր օտարազգի պաշտօնակցաց (confrères) վրայ աչուրնիդ դարձունէք՝ չըգիտեմ ինչ աստիճանի սրտակոտորութեան ու մանաւանդ թէ յուսահատութեան մէջ պիտի ընկնիք, մտածելով ձեր ու նոցա բազմին մէջի եղած անբաւ տարբերութիւնը...

Ինչ է ասոր պատճառը, միթէ դուք տաղանդ չունիք, եւ օտարազգի խմբագիրք միայն տաղանդ ունին: — Ոչ. ձեր մէջէն շատերը գիտեմ որոց յարգը թէեւ ձեր ազգը չըճանչնար՝ բայց օտար ազգք մեծ պատիւ կրնային տալ...

Միթէ ձեր գրուածները ազգին օգտակար չեն: — Ոչ. ձեր մէջը շատեր կճանչնամ որ աւելի ազգասիրութեամբ վառուած են, աւելի անձնանուէր են քան ուրիշ ազգաց խմբագիրներէն շատերը:

Բայց եւ այնպէս՝ նոքա բազմ կշինեն, նոքա անուն կհանեն, իսկ դուք՝ ընդունելի չէք այն ազգին՝ որոյ համար կաշխատիք. այն ազգին որ պէտք էր ձեզ խրախուսել, օգնել ու փառաւորել, ու ձեզմով պարծիլ:

Ինչ է ուրեմն ձեր յանցանքը որ այսպէս կտանջուիք, եւ չէք կարող քաղել ոչ նիւթական եւ ոչ բարոյական շահ մը... — վասն զի Հայ էք ծներ...

ՀԱՅՐ ՀԱՅՈՒՆ ՅԱՐԳԻ ԶԸՃԱՆՉՆԱՐ...